

Een confronterend gezichtspunt

Dit nummer is te kwalificeren als een nummer met speciale aandacht voor vluchtelingen en hun traumatische ellende. Daar is niks overbodigs of teveel aan. Integendeel, de praktische, politieke en morele vragen zijn legio. Het komt allemaal voorbij, maar dan wel vanuit het perspectief van groepspsychotherapeuten; dat voegt kennelijk iets toe! Nationale en internationale organisaties voor geestelijke gezondheid hebben zich uitgesproken over wat van geestelijke gezondheidsprofessionals verwacht mag worden. Ook de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie heeft zich daarbij aangesloten. Het behoort trouwens tot de competentie van ggz-professionals dat ze hun kennis ten nutte maken aan het maatschappelijk belang en het gesprek daarover zoeken. Ik noem een aantal terugkerende aandachtspunten. Het werken met tolken vraagt om voorbereiding, terwijl van tolken veel te leren valt over de desbetreffende cultuur en taal. Niet alleen de culturele achtergrond van de vluchteling/patiënt is een aandachtspunt, ook die van de professional. Dat vluchtelingen iets zouden vertellen over psychische problematiek is helemaal niet zo vanzelfsprekend; geheimhouding was wellicht juist een belangrijke overlevingsstrategie. Om het allemaal wat ‘makkelijker’ te maken beschikken we alweer enige tijd over het zogenoemde ‘transculturele formulering interview’, dat vanuit de transculturele psychiatrie werd toegevoegd aan de DSM-5. Kortom, compleet verleggen met de problematiek van vluchtelingen zouden we niet hoeven te zijn. Het lijkt allemaal zo voor de handliggend, en toch. Er speelt kennelijk meer.

Ik las een artikel over de vluchtelingenthematiek, waar ik nogal van schrok (Nguyen, 2011). Althans, de auteur brengt een gezichtspunt naar voren, dat nogal confronterend is. Ik geef een paar hoofdlijnen door. De auteur vraagt zich af waar onze interesse in trauma en ‘man-made’ geweld nu werkelijk op gebaseerd is. Het lijkt edelmoedig en dat is het in zekere zin ook wel, maar hij ziet het als een reactie op de dehumanisering en ontkenning van de dood, die kenmerkend zijn voor de cultuur waarin we leven. Sterfelijkheid, zingeving en rouw gaan door allerlei afweer schuil achter de houdingen die aangenomen worden jegens getraumatiseerde vluchtelingen, waardoor die houdingen het uiteindelijke posttraumatische herstel doen ontsporen. Het heeft iets weg, gaat hij verder, van een collectieve acting out dat eindigt met hertraumatisering van vluchtelingen. Toe maar! Hoe komt hij op het idee? Hij meent waar te nemen dat onze belangstelling voor allerhande trauma te compulsief en te voyeuristisch is. En dat is natuurlijk suspect.

Hij meent dat ook te zien in hoe er gekeken wordt naar reddingswerkers en traumadeskundigen en therapeuten. Die lijken een soort van heldenstatus te krijgen. Maar dat zegt meer over de toeschouwers dan dat er feitelijke sprake is van heroïek. Onze cultuur is gebouwd op narcistische honger, ontkenning van de dood, behoefte aan onmiddellijke gratificatie en almacht. In dat laatste worden we bevestigd door de technologie. Pijn en verlies zijn niet te verdragen, sterfelijkheid wordt weggeduwd. En eigenlijk heeft het vertrouwen op onze 'oneindige' mogelijkheden waanachtige vormen aangenomen. En we leveren in op zingeving en op rouwen over pijn, verlies en dood.

Overlevenden van marteling en trauma brengen ons weer in contact met wanhoop, onmacht en dood, waar we ondertussen zo vervreemd van zijn geraakt. En zo duiken media op de overlevenden en de hulpverleners met vragen als: hoe doe je dat, wat heb je niet moeten doorstaan? Anders gezegd: vertel ons hoe het is om aan de andere kant van het leven te leven, hoe is het om de dood in de ogen te moeten zien, om alles en alle zin te verliezen, om vernietiging te doorstaan. Het herinnert ons aan de realiteit van dergelijke ervaringen. Maar tegelijk is er de behoefte om te weten dat dergelijke afschuwelijke ervaringen te doorstaan zijn en er hulp is. Al die inspanningen tot en met behandelprogramma's moeten ook ons overtuigen dat de schade te repareren valt.

Ik weet niet hoe het de lezer vergaat, maar is dit werkelijk zo? Niets menselijks is ons vreemd natuurlijk. Maar onthullend is het wel. Is het inderdaad zo dat onze preoccupatie met trauma een afgeleide is van onze vervreemding van zingeving, die verweven is met de dood? En is er inderdaad sprake van acting out in de vorm van gemakkelijke emotionele oplossingen, zonder een doorleefd verdriet, omdat we het ondraaglijke niet onder ogen durven zien? Dat moet tot schade leiden, schrijft de auteur. Om een kenmerkend citaat te geven, de slotzin: *'Trauma seems to be much more than a pathology, or the simple illness of a wounded psyche: it is always the story of a wound that cries out, that addresses us in the attempt to tell us of a reality or a truth that is not otherwise available. How we listen to and receive that reality defines the ethics and ultimately the fate of our society'* (Nguyen, 2011, 44).

We herkennen natuurlijk wel het type redenering. In feite is de gedachte dat een interne psychische structuur aanleiding geeft tot een externe vormgeving in de samenleving. Een mens heeft behoefte aan regulering van gratificatie en frustratie, en die regulering krijgt een sociale vormgeving. Dat past geheel in de alleszins respectabele en cultuurkritische traditie van de psychoanalyse, die natuurlijk teruggaat op het kritisch analytisch werk van Freud (1856-1939) zelf. Trouwens, wij hebben onze eigen cultuurcritici die op een vergelijkbare wijze de vinger bij allerlei vervormingen leggen, denk aan: Jan Derksen, Mark Kinet, Paul Verhaeghe, Dirk de Wachter, Aryan van der Leij. Wellicht is de bekend-

ste Dirk de Wachter, die met zijn *Borderline Times* veel indruk maakte. Het wegvallen van kaders, zuilen, ideologieën, die een inkaderende, remmende werking hadden, legt de innerlijke psychische zwakheden bloot vanwege veranderende hechtingspatronen (oppervlakkiger), de aanpassing schiet vooralsnog tekort (het gaat allemaal te snel) met veeleisendheid als gevolg. Anders dan De Wachter legt Derksen in zijn bijdrage het accent veel meer bij narcistische patronen in de samenleving.

Ik betrap mij er ook op, als ik dit allemaal op me in laat werken, dat ik me in de groep niet altijd zo bewust ben van die link, van dat 'heen en weer' gaan tussen interne constellatie en maatschappelijke vormgeving in allerlei sociale praktijken en handelwijzen. Ik vraag me af of misschien de vuistregel dat niet 'daar en toen', maar 'hier en nu' in de groep centraal moet staan, daarin blikvernauwend zou kunnen werken, namelijk gericht op die interne constellatie alleen en hoe die zich in de groep manifesteert. 'Hier en nu' is ook van alles dat uit het 'hier en nu' van buiten de groep en van vandaag uit de samenleving wordt meegenomen in een heen en weer tussen interne constellatie en externe vormgeving; tussen projecties en introjecties.

In dit nummer treft u verder een sprekende column, een overdenking van onze voorzitter, een prachtig interview met één van onze coryfeeën, een congresverslag en een symposiumverslag en een stukje over wraak. Wat dat laatste betreft, laat er nu net (4 november 2016) een psychologe gepromoveerd zijn op het kennelijk nog onvoldoende onderzochte terrein van wraakoefening (Seip, 2016).

Piet Verhagen

Literatuur

Derksen, J. (2015). *Iedereen een psychische aandoening? Een visie op 35 jaar ambulante ggz*. Utrecht: De Tijdstroom.

Nguyen, L. (2011). The ethics of trauma: Re-traumatization in society's approach to the traumatized subject. *International Journal of Group Psychotherapy*, 61, 27-47.

Seip, E.C. (2016). *Desire for vengeance. An emotion-based approach to revenge*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Wachter, D. de (2012). *Borderline Times. Het einde van de normaliteit*. Leuven: LannooCampus.